

Шевчук Віктор Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків,
e-mail: Shevchuk_viktor@ukr.net
ORCID 0000-0001-8058-3071

doi: 10.21564/2414–990x.146.174130

УДК 343.98

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Досліджуються дискусійні проблеми теорії та методології криміналістики, аналізуються сучасні тенденції та перспективи її розвитку. Визначається, що становлення та розвиток криміналістики як самостійної науки обумовлюються комплексом вирішуваних завдань, які постають у сфері боротьби зі злочинністю, функціями і цілями цієї науки, та закономірно пов'язані із формуванням системи методів наукового пізнання. Неможливо забезпечити подальший поступальний розвиток криміналістичної науки, не розробляючи ефективні організаційно-тактичні засоби протидії злочинності та не удосконалюючи теоретико-методологічні засади криміналістики. Разом з тим, останнім часом у криміналістичній літературі почастишали випадки появи різного роду критичних суджень на адресу традиційної теорії та методології криміналістики, а також критика концепції загальної теорії криміналістики. Усе частіше можна зустріти твердження окремих науковців про так звану ідею «кризи» у криміналістиці та її окремі методологічні проблеми.

Обґрунтовується, що не «ідеї кризи», а ідеї об'єктивного і подальшого поступального розвитку криміналістики мають домінувати у криміналістичних дослідженнях із урахуванням сучасного стану розвитку науки, традицій криміналістики, які повинні стати фундаментом ідеології криміналістичного мислення та визначити перспективні напрямки подальших наукових досліджень. Поглибленого вивчення потребує інтегративна функція криміналістики, застосування системно-структурного, діяльнісного, функціонального, технологічного підходів, посилення практичного спрямування криміналістичних досліджень, які піднімуть сучасну криміналістику на якісно новий рівень розвитку.

Проблематика аналізу сучасного стану тенденцій та перспектив розвитку криміналістики, її теоретико-методологічних засад належить до найбільш важливих напрямів криміналістичної доктрини. Сформульовано наукові підходи і пропозиції щодо вирішення зазначених проблем теорії та методології криміналістики.

Ключові слова: тенденції розвитку криміналістики; методологія криміналістики; «криза» криміналістики; методи наукового пізнання; інтегративна функція криміналістики; методологія криміналістичних досліджень.

Шевчук В. М., доктор юридических наук, професор, професор кафедри криміналістики, Національний юридический університет імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків.
e-mail : Shevchuk_viktor@ukr.net ; ORCID 0000-0001-8058-3071

Современное состояние и тенденции развития криминалистики: актуальные проблемы сегодняшнего дня

Исследуются дискуссионные проблемы теории и методологии криминалистики, анализируются современные тенденции и перспективы ее развития. Определяется, что становление и современное развитие криминалистики как самостоятельной науки обуславливаются комплексом решаемых задач, которые возникают в сфере борьбы с преступностью, функциями и целями этой науки, и закономерно связаны с формированием системы методов научного познания. Невозможно обеспечить дальнейшее развитие криминалистической науки, не разрабатывая эффективные организационно-тактические средства противодействия преступности и не усовершенствуя теоретико-методологические основы криминалистики. Однако в последнее время в криминалистической литературе участились случаи появления различного рода критических суждений в адрес традиционной теории и методологии криминалистики, а также критика концепции общей теории криминалистики. Все чаще можно встретить утверждения отдельных ученых о так называемой идее «кризиса» в криминалистике и ее отдельных методологических проблемах.

Обосновывается, что не «идеи кризиса», а идеи объективного и дальнейшего развития криминалистики должны доминировать в криминалистических исследованиях с учетом современного состояния развития науки, традиций криминалистики, которые должны стать фундаментом идеологии криминалистического мышления и определить перспективные направления дальнейших научных исследований. Углубленного изучения требует интегративная функция криминалистики, применения системно-структурного, деятельностного, функционального, технологического подходов, усиление практической направленности криминалистических исследований, которые поднимут современную науку на качественно новый уровень развития.

Проблематика анализа современного состояния тенденции и перспектив развития криминалистики, ее теоретико-методологических основ является наиболее важными направлениями криминалистической доктрины. Сформулированы научные подходы и предложения по решению обозначенных дискуссионных проблем теории и методологии криминалистики.

Ключевые слова: тенденции развития криминалистики; методология криминалистики; «кризис» криминалистики; методы научного познания; интегративная функция криминалистики; методология криминалистических исследований.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток криміналістики як самостійної науки обумовлюються комплексом вирішуваних завдань, які постають у сфері боротьби зі злочинністю, функціями і цілями цієї науки, та закономірно пов'язані із формуванням системи методів наукового пізнання. Очевидним є те, що неможливо забезпечити подальший поступальний розвиток криміналістичної науки, не розробляючи ефективні організаційно-тактичні засоби протидії злочинності та не удосконалюючи теоретико-методологічні засади криміналістики, не маючи й не використовуючи для цього необхідні методи наукового пізнання, спеціально пристосовані для дослідження таких специфічних явищ, як злочини та діяльність з їх виявлення, розслідування та профілактики.

У сучасній криміналістиці сьогодні спостерігається активізація наукових розробок, присвячених дослідженню теоретико-методологічних засад науки. Підвищена зацікавленість науковців до проблематики методологічної спрямованості пояснюється, у першу чергу, сучасними тенденціями та особливостями

розвитку криміналістики [23, с. 874; 5, 52–61]. При цьому тенденції розвитку криміналістичної науки залежить від різних чинників. Серед них особливого значення набувають: інтеграційні процеси, вплив науково-технічного прогресу та тенденції підвищення рівня абстрактності теоретичного знання, проблеми формалізації наукових знань, поглиблення процесів математизації та технологізації наукових досліджень, запровадження інформаційних технологій, посилення суперечностей при взаємодії криміналістичної науки та практики. У цьому сенсі Г. Кендзерська (G. Kendzerska) слушно стверджує, що прогнозування тенденцій розвитку криміналістики потребує врахування як змін у житті суспільства так і рівня глобальної комунікації [7, с. 45].

У сучасних умовах посилюються вплив інтеграційних процесів на розвиток криміналістики. Це виражається у: перенесенні у криміналістику ідей і уявлень понятійно-концептуального папарату різних пізнавальних засобів з інших галузей знань; проведенні комплексних міждисциплінарних досліджень; виникненні нових наукових напрямів міжгалузевого характеру на стику з іншими галузями знань; зближенні з науками, що відрізняються своїми предметними галузями досліджень, перш за все, у розширенні сфери взаємодії із науками природничими технічними, суспільними та ін; зближенні із фундаментальними та високоформалізованими науковими дисциплінами; посиленні процесів універсалізації мови та ін. Тому подальше удосконалення теорії та методології криміналістики, як зазначає В. Г. Лукашевич (V. G. Lukashevich), тісно пов'язане із розширенням бази її окремо наукової методології через використання так званих «міжнаукових інтеграторів» і формування на їх основі окремих інтегративних криміналістичних теорій, у межах яких і мають розроблятися дієві практичні рекомендації [16, с. 31].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Науковим підґрунтям цього дослідження є праці відомих учених-криміналістів, які розглядали загально-теоретичні проблеми криміналістики та звертались до розроблення окремих її дискусійних питань, пов'язаних із аналізом сучасних тенденцій розвитку криміналістичної науки і перспективними напрямками досліджень: В. П. Бахіна (V. P. Bahin) [3, с. 53-61], Р. С. Белкіна (R.S. Belkin), В. Г. Гончаренко (V. G. Goncharenko), В. А. Журавля (V.A. Zhuravel) [5, с. 52–61], Г. О. Зоріна (G. A. Zorin), Г. Кендзерської (G. Kendzerska), В. О. Коновалової (V. O. Konovalova), О. А. Крестовнікова (O.A. Krestovnikov), А. Ф. Лубіна (A. F. Lubin), В. Г. Лукашевича (V. G. Lukashevich), Є. Д. Лук'янчикова (E. D. Luk'janichikov), Р. Л. Степанюка (R. L. Stepanjuk), В. Ю. Шепітька (V. Yu. Shepitko) та ін.

Останнім часом у криміналістичній літературі активувалася дискусія серед науковців щодо сучасних проблем криміналістики. Тож дослідження, розробка та аналіз тенденцій розвитку криміналістики у сучасних умовах, її теоретико-методологічних проблем є актуальними та необхідними.

Мета статті – проаналізувати окремі дискусійні проблеми сучасної криміналістики, визначити тенденції її розвитку, розглянути теоретико-мето-

дологічні проблеми та окреслити перспективні напрямки подальших наукових досліджень цієї проблематики. Сучасний стан розвитку криміналістики, ступінь реалізації її функцій та завдань обумовлюють потребу в активізації досліджень зазначених питань, оскільки сформованість методологічних засад та перспективних напрямів досліджень криміналістики відображає сучасний рівень розвитку самої науки. Проблематика аналізу сучасного стану тенденцій розвитку криміналістики, її теоретико-методологічних засад належить до найбільш важливих напрямів криміналістичної доктрини.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом у спеціальній літературі почастишали випадки появи різного роду критичних суджень на адресу традиційної теорії та методології криміналістики, критики концепції загальної теорії криміналістики. Усе частіше можна зустріти твердження окремих науковців про нібито наявні у криміналістиці глобальні негативні явища, проблеми «деградації» і навіть перетворення її в «спеціальну меганауку», тобто нерідко обґрунтовується так звана ідея «кризи у криміналістиці». Так, у криміналістичній літературі за останніх двадцять років окремими науковцями нерідко згадується про певні «суперечності та проблеми» у сучасних криміналістичних дослідженнях [3; 5; 15; 19; 20], а у деяких випадках мова йде про кризу у криміналістиці, навіть й про «смертні гріхи» криміналістики [1; 2] або «системну кризу у криміналістиці» [15, с. 138–146]. Аналіз та критика таких «звинувачень на адресу криміналістики» була предметом гострої дискусії серед науковців [9; 22].

Ідеям кризи у криміналістиці В. Ю. Сокіл (V. Yu. Sokol) присвятив монографію, у якій він зазначає, що «...радянська криміналістика виконувала функцію теоретичного і практичного виправдання комуністичного режиму, виступала інструментом практики карально-репресивних органів, примудряючись при цьому «не помічати» жахливі факти свавілля, беззаконня і безправ'я громадян, політико-правових феноменів «ворог народу» і «член сім'ї ворога народу», «масових репресій» і т. п. Автор при цьому наголошує, як не просто звільнитися від застарілих стереотипів, що діяли в радянській науці протягом багатьох десятиліть: ідеологічних штампів, примусової однодумності, коментування авторитетів, самовихваляння, критиканства щодо «західної» науки, політичної надлояльності до влади тощо» [19, с.122]. Далі науковець приходиться до висновку, що слід визнати незворотнім процес становлення нової криміналістичної парадигми, глибоких концептуальних змін у змісті криміналістики, поновлення сенсу і змісту основних наукових категорій, цілей та цінностей криміналістичного наукового співтовариства [19, с. 40].

Критикуючи сучасний стан криміналістики, науковці висловлюють своє авторське бачення проблеми, що склалася. Так, О. С. Александров (A. S. Aleksandrov) вважає, що вітчизняна криміналістика переживає кризу, оскільки вона дає знання не для дії, а знання заради знання [2, с. 3]. О. А. Крестовніков (O. A. Krestovnikov) заявляє про необхідність перегляду методологічного апарату криміналістики як науки, яка безпосередньо обслуговує та забезпечує практичну діяльність з боротьби зі злочинністю [13, с. 50]. За

твердженням А. Ф. Лубіна (A. F. Lubin), саме теоретико-методологічна відсталість криміналістики не дозволяє їй вийти на сучасний рівень наукових кримінальних технологій, оскільки якщо й існують у криміналістиці методологічні правила, то вони найчастіше спеціально не формулювалися, приймалися не зовсім свідомо, а іноді й зовсім несвідомо [18, с. 16]. Більш оптимістичною є думка Д. В. Кіма (Kim D. V.), який зазначає, що наукова дискусія, яка розгорнулася останнім часом, свідчить про те, що криміналістика знаходиться у певній кризі, яка є характерною для усіх наук на певному етапі, піднімаючи їх на більш високий рівень розвитку [8, с. 2]. Крім цього, зустрічаються пропозиції окремих науковців щодо створення спеціальної методології криміналістики, зміни наукової парадигми криміналістики, пропозиції застосування нетрадиційних методів у криміналістиці та практиці розслідування злочинів, зокрема, гіпнозу, астрології, хіромантії тощо.

На наш погляд, нерідко ідея «кризи у криміналістиці» є перебільшеною, а в деяких випадках вона побудована на помилкових й хибних посиланнях, що призводить до тверджень та пропозицій про необхідність відходу від традиційної криміналістичної теорії та методології, суттєвої зміни «криміналістичної парадигми», використання зарубіжного досвіду та ідей, які нерідко є неоднозначними, дискусійними, а інколи незаконними та несприйнятними для нашої слідчої, судової та експертної практики.

Однією з відправних точок для розмірковувань прихильників «ідеї кризи» виступає твердження, що загальна теорія криміналістики потребує концептуальної зміни перш за все тому, що її основа сформована у радянський період і продовжила свій розвиток у пострадянський. Більше того, сформовані у радянський період уявлення про криміналістичну теорію відображення, чи про предмет криміналістики, її систему, методи чи інші теоретичні положення та наукові концепції, у розумінні прихильників «ідеї кризи» є недосконалими, несприйнятними, погані «за визначенням», оскільки вони є результатом «тоталітарного мислення» та «обвинувального ухилу», засобом «інквізиційного кримінального процесу». Тому, на їх думку, загальна теорія криміналістики та методологія потребує критичного осмислення та докорінного перегляду, відмови від традиційних підходів у криміналістичних дослідженнях.

На думку Р. Л. Степанюка (R. L. Stepanjuk), криміналістика сьогодні поки що недалеко відійшла від радянської криміналістики. Це і не дивно, адже саме наука того періоду здійснила найбільший вплив на українську криміналістику. Отже, доводиться констатувати, що з 1991 р. до цього часу триває лише пострадянський етап розвитку останньої. Він характеризується намаганнями трансформувати сформовані у минулому підходи до умов функціонування демократичної держави. Кардинального відходу від парадигм радянської криміналістики фактично не спостерігається. Прикладом цьому є радянська система української криміналістики, структура та зміст її елементів, домінування діалектичного матеріалізму в методології, визначення ключових понять криміналістики [20, с. 389]. Кризова ситуація сьогодні склалась й у вітчизняній криміналістичній

науці. Попри понад двадцять сім років, що минули з моменту набуття незалежності, радянська теорія в криміналістиці досі вважається домінуючою. Остання дедалі більше відстає від потреб практики, виявляється неспроможною виконувати свою основну функцію – обслуговування судочинства шляхом розроблення сучасних криміналістичних засобів, прийомів і методів, необхідних для застосування під час досудового розслідування та судового провадження. Тому видається необхідним здійснити критичний аналіз радянських наукових засад у цій сфері [21, с. 212].

Слід зазначити, що такий підхід є обґрунтованим та об'єктивним, потребує критичного осмислення та подальших наукових досліджень зазначеної проблематики. Як вбачається, нерідко фундаментальні проблеми криміналістики трактуються формально або догматично, не відповідають новим реаліям, залишаються недостатньо розробленими у сучасній криміналістичній науці. Стан науки криміналістики, ступінь реалізації її функцій та завдань обумовлюють потребу в активізації досліджень зазначених питань, оскільки сформованість теоретико-методологічних засад криміналістики відображає сучасний рівень розвитку самої науки.

Разом з тим більшість прибічників «ідеї кризи», проголошуючи необхідність зміни криміналістичної наукової парадигми, не супроводжують, як правило, свої заклики реальними та конструктивними пропозиціями щодо вирішення декларованої проблеми. Зрозуміло, що така зміна передбачає появу нової наукової парадигми, яка буде виконувати пізнавальну і нормативну функції науки, має визначати вибір нових методів наукового дослідження. Однак у більшості їх робіт нова концепція теорії та методології криміналістики, яка б здатна була замінити існуючу криміналістичну наукову парадигму, не простежується. У кращому випадку мають місце деякі пропозиції з окремих питань криміналістичної теорії (приміром, авторське бачення предмета та об'єкта криміналістики, визначення окремих термінів, окремі погляди на систему криміналістики, про необхідність розробки нових криміналістичних учень та теорій тощо). Очевидно, що навряд чи за нову криміналістичну парадигму можна вважати й незрозумілі відсилання окремих авторів до різних філософських джерел, ідей, що мають місце у «західній» криміналістиці або інших гуманітарних науках, а також у деяких авторських концепціях кримінального права, кримінального процесу та кримінології.

На наш погляд, «ідеї кризи» самі по собі націлені в основному на руйнування традиційної системи криміналістичних знань, піддання сумніву існування криміналістики як самостійної юридичної науки, деформування її об'єктно-предметної сфери та завдань і т. д. Подальшого позитиву для об'єктивного розвитку криміналістики від міркувань та пропозицій такого роду практично не спостерігається та не передбачається. Виходячи із викладеного, на наш погляд, не «ідеї кризи», а ідеї об'єктивного і подальшого поступального розвитку криміналістики мають домінувати у криміналістичних дослідженнях із урахуванням сучасного стану розвитку науки, традицій криміналістики

і досвідчених учених-криміналістів, повинні стати фундаментом та основою ідеології криміналістичного мислення, визначати перспективні напрями подальших наукових досліджень.

Існування традиційних теоретичних і методологічних положень криміналістики, її термінології, прийнятих криміналістами-науковцями, так і практиками, є фундаментом, образно кажучи, «оберегом» криміналістики, оскільки такий підхід забезпечує та оберігає її від зайвої затеоретизованості і розмивання меж, руйнування системи і деградації результатів наукових досліджень. Звичайно, це не означає, що положення криміналістичної теорії та методології не можуть бути об'єктами наукових дискусій та обговорень. Більш того, такі дискусії ведуться постійно, в тому числі з концептуальних для криміналістики проблем її об'єкта та предмета, системи, методів тощо. Результатами цих дискусій стає або підтвердження правильності зроблених раніше висновків, або необхідність переходу на новий рівень розвитку криміналістичних теорій і вчень, які зберігають спадкоємність наукових криміналістичних традицій та наукових шкіл.

Водночас варто зазначити, що сам по собі критичний аналіз окремих наукових ідей, концепцій, авторських підходів та розгляд їх у порядку дискусій, обґрунтованої критики – це нормальний стан подальшого розвитку будь-якої сфери наукових знань. І такий підхід є правильним та закономірним для криміналістики, проте він не вимагає «термінового та обов'язкового» проголошення ні «кризи», ні «революції» у науці, ані «зміни наукової парадигми». Але існує й інший бік цього питання: чому такі погляди, ідеї та думки не отримують широкого визнання у криміналістиці та судово-слідчій практиці. Це питання, як правило, нерідко залишається без відповіді і потребує ретельного аналізу та окремого дослідження.

На наш погляд, така ситуація багато у чому пояснюється дискусійністю більшості проблем методології криміналістики. У зв'язку з цим слушними є твердження В. О. Коновалової (V. O. Konovalova) [11, с. 62], що дослідження проблеми діалектичного методу та його взаємозв'язку з методами галузевих наук є важливим для формування їх методологічних основ. У зв'язку з цим видається доцільним звернути увагу дослідників теорії криміналістики і судової експертизи, кримінального процесу на необхідність розгляду проблем методології науки, взаємодії категорій діалектики з методами окремих наукових галузей і напрямів. Це може сприяти визначенню та вдосконаленню концепції методології окремих наук.

Відомо, що методологія криміналістики базується на діалектичному підході. Діалектичний метод дозволяє розкрити філософську сутність проблем, специфічних для криміналістики, з'ясувати, яку роль відіграє практика як у науковому криміналістичному дослідженні, так і в діяльності слідчого або судді, яка ґрунтується на рекомендаціях і висновках криміналістичної науки. У криміналістиці і практичній діяльності у боротьбі зі злочинністю важливу роль відіграють філософські положення щодо єдності теорії і практики, положення діалектики щодо здатності матерії до відображення, про взаємозв'язки і

взаємообумовленість явищ. У процесі розслідування злочинів необхідно проводити аналіз різноманітних форм відображення: починаючи від простіших, що пов'язані з контактною взаємодією двох об'єктів і до психофізіологічних, коли факти і обставини зафіксовані в свідомості людей [4, с. 228–229]. Таким чином, принципи, закони і категорії діалектики виступають стрижнем методології криміналістики, слугують основою пізнання її об'єктів. Їх використання дозволяє розкрити криміналістичну сутність окремих явищ та подій, наприклад, здійснити ідентифікацію людей, предметів або знарядь за їх матеріально-фіксованими відображеннями та застосовувати результати таких досліджень для пізнання подій минулого.

Слід зауважити, що діалектичний матеріалізм деякі вчені-криміналісти розглядають не як єдиний метод пізнання криміналістики. Наприклад, В. Г. Гончаренко (V. G. Goncharenko) поряд з діалектикою, бачить метафізику, цінність і беззаперечна необхідність якої лежить у площині вивчення об'єкта пізнання у статистичній, відокремлено від зв'язків, шляхом їх «омертвіння», тобто «*метафізичного*» методу. Без метафізики діалектиці не буде чого вивчати. Без елементів як таких немає їх руху та взаємозв'язків і взаємозалежностей, без онтології немає гносеології, – зазначав науковець [12, с. 30].

З даним твердженням важко погодитися, адже гносеологія, розкриваючи закони пізнання дійсності, спирається саме на діалектику, яка може дати універсальну картину світу, де явища дійсності розглядаються у розкритті взаємозв'язків, взаємопереходів, боротьби протилежностей. Прагнучи дати цілісне завершене вивчення явищ світу, метафізика підміняє його всебічне наукове осягнення механічним умоглядним конструюванням елементів світу. Сьогодні *метафізика скоріше гальмо для наукових розвідок*, оскільки вона не може осягнути якісні переходи від емпіричного до теоретичного рівня пізнання дійсності, а відповідно не дає цілісного уявлення про предмет дослідження, і не може дати об'єктивної наукової картини світу [17, с. 32].

На наш погляд, з цим пов'язаний і інший аспект цієї проблеми: хибний методологічний підхід призводить до порушення методологічних принципів криміналістики, таких як єдність теорії та практики, системний підхід, використання в криміналістичних дослідженнях досягнень інших наук і т. д. Крім того, у криміналістичних дослідженнях, як і в практичній діяльності правоохоронців, на жаль, не завжди враховуються критерії допустимості використання методів криміналістики і методів практичної діяльності.

Аналіз наукових досліджень показує, що впродовж останніх двадцяти років криміналістика нерідко вдається до саморозвитку і нерідко безпредметного теоретизування. Прикладом цього можуть служити пропозиції, «новації» щодо створення й розробки різних окремих криміналістичних теорій: криміналістична ейдологія (теорія народження, розвитку і практичного використання криміналістичних ідей); криміналістична кадаврологія (вчення про трупи); криміналістична фактологія (криміналістична теорія про факти); криміналістична евристика (криміналістична теорія про процеси перетворення інформації при її

пошуку, аналізі, переробці та використанні у нестандартних ситуаціях); криміналістична феноменологія (підхід до злочину як до феномену); криміналістична інтерпретація тощо. Більш того, на думку Г. О. Зоріна (G. A. Zorin), настав час говорити «в порядку постановки проблеми» про розвиток нових галузей криміналістики: криміналістику обвинувачення, «колиску» всіх інших галузей криміналістики; криміналістику захисту; криміналістику кримінального розшуку; криміналістику господарської діяльності. Він пропонує виділити окремі підгалузі криміналістики: криміналістику вбивств; економічну криміналістику; міжнародну криміналістику; транснаціональну криміналістику; трансграничну криміналістику [6, с. 19–20].

На наш погляд, не можна приймати такі пропозиції, бо вони суперечать принципам науковості, єдності теорії і практики. У цьому зв'язку абсолютно справедливо В. П. Бахін (V. P. Bahin) запитує: «Криміналістика для криміналістів чи для практики?» [3, с. 53–61]. Переконані, що криміналістика як прикладна наука має вивчати закономірності об'єктивної дійсності не як самоціль, а виключно в інтересах вирішення завдань розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Відповідно, у криміналістиці не може бути «чистих», абстрактних теорій та концепцій, оскільки всяка теоретична побудова повинна мати практичний вихід, служити вирішенню тих чи інших практичних завдань.

Більш того, порушення принципів методології призводить до засмічення мови криміналістики. Останнім часом деякі учені-криміналісти пропонують нові терміни, які є абсурдними, їх уведення в науковий обіг нічим не обґрунтоване [14, с. 16], наприклад, «криміналістична кадаврологія» (А. А. Протасевич), «криміналістична гіпнологія» (В. О. Образцов), «криміналістична психологія» (В. О. Образцов, С. Н. Богомоллова), «субстанціологія», «еордологія», «еордистика» (О. А. Кириченко, К. В. Антонов) та ін. Довільний процес запровадження нового терміна у криміналістику спричиняє різночитання криміналістичних понять.

Тому, на наш погляд, сьогодні вельми актуальною є проблема уніфікації, стандартизації та кодифікації криміналістичних термінів й встановлення єдиних формулювань. Теоретичні напрацювання науки криміналістики повинні здійснюватися відповідно до норм наукового стилю української літературної мови та лексико-семантичних норм. Мова наукових джерел з криміналістики має відповідати принципу доступності, особливо якщо вона розрахована на первинне сприйняття читачем положень криміналістичної науки (наприклад, підручники). Наразі спостерігаються певні тенденції розвитку мови криміналістики, які потребують подальших досліджень.

Аналізуючи вищезазначені проблеми, В. О. Коновалова (V. O. Konovalova) [10, с. 11–16] правильно зазначає, що у розвитку теорії криміналістики не можна не зауважити деякі спірні питання, які стосуються методології науки. Якщо предмет криміналістики до цього часу залишається спірним, незважаючи на усталені визначення, то *проблеми методології криміналістики насправді не існує*. Нерідко пропонуються системи методів, які мають окремий характер,

легко переносяться в наукові закономірності криміналістики, нібито поглинуті діалектичним методом і за своєю сутністю є категоріями формальної логіки. Вони часто розглядаються як загальні методи пізнання, сутністю яких і є методологія, при цьому акцентується увага на таких категоріях, як вимірювання, порівняння, моделювання та ін. У дослідженнях теорії та методології судової експертизи нерідко називають комплекс різного виду експертиз та їх методики методологією експертної діяльності. Тут також має місце підміна понять (комплексу методик) найменуванням «методологія експертного дослідження», тобто новою ідеєю, яка відразу ж розчиняється в окремих методах конкретних видів судових експертиз [11, с. 61–62]. Тому досі вивчення проблем методології криміналістики є актуальним та необхідним.

Висновки. Сучасні тенденції розвитку криміналістики повинні знайти своє відображення у розробці методології науки, загальної теорії криміналістики, загальних положень теорії пізнання, її категорій в адаптації до концепцій криміналістики. Сьогодні подальших досліджень потребує інтегративна функція криміналістики, застосування системно-структурного, діяльнісного, функціонального, технологічного підходів, посилення практичного спрямування криміналістичних досліджень, які піднімуть сучасну криміналістику на якісно новий рівень розвитку. Сучасна ідеологія криміналістики повинна бути спрямована на збереження і подальший позитивний розвиток криміналістики як юридичної науки спеціального, прикладного характеру, виконання нею важливих функцій з забезпечення практики сучасними знаннями, засобами, методами і рекомендаціями, що підвищують ефективність діяльності органів правопорядку у протидії кримінальним проявам та викликам сучасності.

Подальший поступальний розвиток криміналістичної науки неможливий без урахування та використання системи традиційних поглядів й теоретичних положень, що становлять наукову сутність криміналістики і забезпечують її своєрідність та особливу роль у системі інших наукових знань. Очевидно, що відсутність або руйнування базисних положень криміналістики, що традиційно сприймаються і розуміються як ученими-криміналістами, так і фахівцями-практиками, не тільки призведе до появи безлічі суб'єктивно і абстрактно сформульованих суджень, але й може спричинити втрату довіри слідчої практики до криміналістичної науки. Цілком очевидно, що у криміналістичних дослідженнях мають культивуватися не «ідеї кризи», а ідеї об'єктивного та подальшого поступального розвитку криміналістики з урахуванням сучасного стану розвитку науки, традицій криміналістики. Вони мають стати основою ідеології криміналістичного мислення, визначати перспективні напрями подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. Александров А. С. Семь смертных грехов современной криминалистики. Международная ассоциация противодействия правосудию. URL: <http://www.iaaj.net/node/342> (дата обращения: 07.07.2019).

2. Александров А. С. Судебная лингвистика и судебная криминалистика. *Использование достижений иных наук в криминалистике* : материалы научн.-практ. конф., 18–19 апреля 2008 г. Краснодар : КГАУ, 2008. С. 3–6.
3. Бахин В. П. Криминалистика для криминалистов или для практики? *Роль и значение деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики* : материалы междунар. науч. конф. Москва : Юрист, 2002. С. 53–61
4. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. 3-е изд. Москва : ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2001. 837 с.
5. Журавель В. А. Міжнаукові зв'язки криміналістики. *Вибрані твори – Избранные труды*. Харків : Апостіль, 2016. С. 52–61.
6. Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики. Минск : Амалфея, 2000. 416 с.
7. Кендзерска Г. Меандры криминалистики XXI века. *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика*. Vilnius : Charkovas, 2013. Ч. II. С. 45–58.
8. Ким Д. В. Методы историко-криминалистического познания и их роль в выявлении тенденций развития науки. *История государства и права*. 2005. № 6. С. 2–5.
9. Когутич І. І. Окремі міркування щодо викладу О. С. Александровим «суперечностей та проблем» сучасної криміналістики. *Вісник Львівського ун-ту*. 2011. С. 353–365.
10. Коновалова В. Е. Новые тенденции развития криминалистики. *Теория та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук.-практ. матеріалів. ред.-кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2006. Вип. 6. С. 11–16.
11. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). *Право та інновації*. № 4 (12). 2015. С. 58–64.
12. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
13. Крестовников О. А. Система методологии криминалистики. *Государство и право*. 2007. № 9. С. 50–54.
14. Крестовников О. А. Системно-деятельностный анализ методологии криминалистики : монография. Москва : Юрлитинформ, 2013. 272 с.
15. Кривошеин И. Т. О системном кризисе криминалистики. *Криминалистика: вчера, сегодня, завтра*. Иркутск, 2016. Вып. 6. С. 138–146.
16. Лукашевич В. Г. До поняття криміналістичної методології. *Актуальні проблеми криміналістики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 верес. 2003 р. Харків : Гриф, 2003. С. 29–32.
17. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д., Петряев С. Ю. Криміналістика : навч. посібник у 2 ч. Ч. І: Вступ до курсу криміналістики. Криміналістична техніка. Київ : НТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2017. 374 с.
18. Лубин А. Ф. Механизм преступной деятельности. Методология криминалистического исследования. Нижний Новгород : НЮИ МВД, 1997. 368 с.
19. Сокол В. Ю. Кризис отечественной криминалистики : монография. Краснодар, 2017. 332 с.
20. Степанюк Р. Л. Деякі перспективні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 389–394.
21. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Щодо природи криміналістичної науки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 211–223.
22. Филиппов А. Г. О статье проф. А. С. Александрова «Семь смертных грехов современной криминалистики». *Вестник криминалистики*. 2010. № 3 (35). С. 63–66.
23. Шепітько В. Ю. Сучасний стан та розвиток криміналістики. *Правова доктрина України* : у 5 т. Харків : Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

References

1. Aleksandrov, A.S. Sem' smertnyh grehov sovremennoj kriminalistiki. Mezhdunarodnaja Asociacija Protivodejstvu Pravosudiju. URL: <http://www.iuaj.net/node/342>.
2. Aleksandrov, A.S. (2008). Sudebnaja lingvistika i sudebnaja kriminalistika. *Ispol'zovanie dostizhenij inyh nauk v kriminalistike: materialy nauchno-prakticheskoy konferencii (18–19 aprelja 2008)*. Krasnodar: KGAU, 3–6 [in Russian].
3. Bahin, V.P. (2002). Kriminalistika dlja kriminalistov ili dlja praktiki? *Rol' i znachenie dejatel'nosti R. S. Belkina v stanovlenii sovremennoj kriminalistiki: materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii*. Moscow: JUrist, 53–61 [in Russian].
4. Belkin, R.S. (2001). Kurs kriminalistiki. Moscow: JuNITI-DANA; Zakon i pravo [in Russian].
5. Zhuravel, V.A. (2016). Mizhnaukovi zviazky kryminalistyky. *Vybrani tvory – Izbrannye trudy*. Kharkiv: Apostil, 52–61 [in Ukrainian].
6. Zorin, G.A. (2000). Teoreticheskiye osnovy kriminalistiki [Theoretical bases of criminalistics]. Minsk: Amalfeya [in Belorusija].
7. Kucherska, G. (2013). Meandry kriminalistiki XXI veka. *Kriminalistika i sudebnaja ekspertiza: nauka, obuchenie, praktika*. Vilnius: Charkovas, Part II, 45–58 [in Lithuania].
8. Kim, D.V. (2005). Metody istoriko-kriminalisticheskogo poznaniya i ih rol' v vyjavlenii tendencij razvitija nauki. *Istorija gosudarstva i prava*, 6, 2–5 [in Russian].
9. Kogutich, I.I. (2011). Okremi mirkuvannja shhodo vikladu O.S. Aleksandrovim "superechnostej ta problem" suchasnoï kriminalistiki. *Visnik Lvivs'kogo universitetu*, 353–365 [in Ukrainian].
10. Konovalova, V.E. (2006). Novye tendencii razvitija kriminalistiki. *Teoriya ta praktika sudovoi ekspertizi i kriminalistiki: zbirnik naukovo-praktichnih materialiv*. M. L. Cimbal, V. Ju. SHepit'ko, L. M. Golovchenko (Eds.) et al. Kharkiv: Pravo, issue 6, 11–16 [in Ukrainian].
11. Konovalova, V.O. (2015). Problemi metodologii galuzevih nauk (kriminal'ne pravo, kriminal'no-procesual'ne pravo, kriminalistika, sudova ekspertiza). *Pravo ta inovacii*, 4 (12), 62 [in Ukrainian].
12. Kriminalistika. (2011). Akademichnij kurs / T. V. Varfolomeeva, V. G. Goncharenko, V. I. Bojarov et al. Kyiv: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
13. Krestovnikov, O.A. (2007). Sistema metodologii kriminalistiki. *Gosudarstvo i pravo*, 9, 50–54.
14. Krestovnikov, O.A. (2013). Sistemno-dejatel'nostnyj analiz metodologii kriminalistiki. Moscow: Jurlitinform [in Russian].
15. Krivoshein, I.T. (2016). O sistemnom krizise kriminalistiki. *Kriminalistika: vchera, segodnja, zavtra*, issue 6, 138–146. Irkutsk [in Russian].
16. Lukashevich, V.G. (2003). Do ponjattja kriminalistichnoï metodologii. *Aktual'ni problemi kriminalistiki: materialy mizhnarodnoï naukovo-praktichnoï konferencii, (25–26 veresnja 2003 r.)*. Kharkiv: Grif, 29–32 [in Ukrainian].
17. Luk'janchikov, B.E., Luk'janchikov, E.D., Petrajev, S.Ju. (2017). Kriminalistika. Part I: Vstup do kursu kriminalistiki. Kriminalistichna tehnika. Kyiv: Nacional'nij tehnicnij universitet Ukraïni «Kiïvs'kij politehnicnij institut imeni Igorja Sikors'kogo» [in Ukrainian].
18. Lubin, A.F. (1997). Mehanizm prestupnoj dejatel'nosti. Metodologija kriminalisticheskogo issledovanija. Nizhnij Novgorod: NJUI MVD [in Russian].
19. Sokol, V.Yu. (2017). Krizis otechestvennoj kriminalistiki. Krasnodar [in Russian].
20. Stepanjuk, R.L. (2017). Dejaki perspektivni naprjami rozvitku kriminalistiki v Ukraïni. *Forum Prava*, 5, 389–394 [in Ukrainian].
21. Stepanjuk, R.L., Lapta, S.P. (2018). Shhodo prirodi kriminalistichnoï nauki. *Visnik Kriminologichnoï asociacii Ukraïni*, 2 (19), 211–223 [in Ukrainian].
22. Filippov, A.G. (2010). O stat'e professora A. S. Aleksandrova «Sem' smertnyh grehov sovremennoj kriminalistiki». *Vestnik kriminalistiki*, 3 (35), 63–66 [in Russian].
23. Shepitko, V.Yu. (2013). Suchasnij stan ta rozvitok kriminalistiki. *Pravova doktrina Ukraïni*. (Vols. 1–5); Vol. 5: Kriminal'no pravovi nauki v Ukraïni: stan, problemi ta shljahi rozvitku. V. Ja. Tatsii, V. I. Borisov (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Shevchuk V. M., Doctor of Law, Full Professor, Full Professor of Department of Criminalistics, Honored Lawyer of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail : Shevchuk_viktor@ukr.net ; ORCID 0000-0001-8058-3071

Modern state and trends in the development of criminalistics: actual problems of today

The author discusses the debatable problems of the theory and methodology of criminalistics, analyzes the trends and prospects for its development. It is determined that the formation and modern development of criminalistics as an independent science is naturally associated with arise in the sphere of fight against crime, functions and objectives of this science, and naturally associated with the formation of a system of scientific methods. It is impossible to ensure the further development of forensic science in developing the effectiveness of organizaciono-tactical counter crime and not improving the theoretical and methodological basis of criminalistics. Recently, however, in the criminalistics literature there are opposing opinions and approaches of occurrence of the different nature of the critical judgments to the traditional theory and methodology of criminalistics, as well as criticism of the concept of general theory of criminalistics. It is increasingly possible to meet the approval of certain scientists about the so-called-my idea of «crisis» in criminalistics and its methodological problems.

Proves that it is not «ideas crisis», and the idea of objective and the further development of criminalistics should dominate in forensic investigations in the light of contemporary state of development of science, traditions of criminalistics, which would become the foundation of the ideology of criminalistics thinking and identify promising areas for further research. Further research requires integrative function of criminalistics, applying systemic-structural activity, functional, process-oriented approaches, strengthening the practical orientation of forensic research that will raise modern science to a qualitatively new level of development.

Is determined that the subject matter of the analysis of the current state of the trends and prospects of development of criminalistics, its theoretical and methodological foundations is the most important areas of forensic doctrine. Scientific approaches and proposals for solving the identified discussion problems of the theory and methodology of criminalistics science are formulated.

Keywords: trends of development of criminalistics; methodology of criminalistics; the «crisis» of criminalistics; methodology of criminalistics investigation; integrative function of criminalistics science; the methodology of criminalistics research.

Рекомендоване цитування: Шевчук В. М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 234–246. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.146.174130>.

Suggested Citation: Shevchuk, V.M. (2019). Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku kryminalistyky: aktualni problemy sohodennia [Modernstate and trends in the development of criminalistics: actual problems of today]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 146, 234–246*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.146.174130> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 25.07.2019 р.